

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору філологічних наук, професору
КОВАЛЕНКО Наталії Дмитрівні

ВІДГУК

*офіційного опонента – доктора філологічних наук, професора,
завідувачки кафедри фольклористики Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
НАУМОВСЬКОЇ Олесі Владиславівни на дисертаційну роботу
«Вербалізація автохтонних мітологем в українській метамодерній прозі»
БАНОВСЬКОЇ Дар'ї Костянтинівни,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 035 Філологія*

Актуальність теми дисертаційної роботи

Культурна пам'ять і національна ідентичність нині посідають центральне місце в соціогуманітарній сфері, а відтак – і в гуманітарному дискурсі, виступаючи своєрідним мейнстримом сучасних наукових студій і суспільних рефлексій. У фокусі досліджень опиняються механізми збереження, трансляції та переосмислення колективного досвіду, закріпленого в мові, культурних практиках, фольклорних і літературних творах та інших наративних формах. Особливої ваги ці теми набувають в умовах війни, коли питання «хто ми є» перестає бути абстрактним і набуває екзистенційного значення, внаслідок чого культурна пам'ять актуалізується як ресурс опору, самоідентифікації та символічної консолідації суспільства. У таких обставинах увага до традиційних образів, мітологем і національних культурних кодів стає не лише формою ретроспективного осмислення, а й активним процесом формування сучасної ідентичності, в якому минуле набуває нових смислових вимірів відповідно до викликів сьогодення.

Цілком обґрунтованим і своєчасним постає звернення до автохтонних мітологем як структуротвірних елементів художнього тексту, зокрема їх вербалізації в українській метамодерній прозі, дослідження якої – як простору синтезу постмодерної іронії та нової щирості – відкриває принципово нові аналітичні перспективи для осмислення механізмів функціонування мітологем у сучасному культурному дискурсі, що й визначає наукову спрямованість дисертаційної роботи Дар'ї Костянтинівни Бановської.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Дисертація характеризується належним рівнем теоретичної обґрунтованості, внутрішньою логічною цілісністю та чіткою структурною організацією. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів із підрозділами,

висновків, списку використаних джерел та додатків, що відповідає сучасним вимогам до кваліфікаційних наукових праць такого рівня.

У першому розділі «Теоретично-методологічні основи дослідження», що послідовно розгортається у трьох ґрунтовних підрозділах (1.1. «Соціально-гуманітарний контекст вивчення мітологом», 1.2. «Мітологема в літературознавчих студіях», 1.3. «Мітологема як лінгвістичне явище»), Дар'я Бановська окреслює наукову орбіту вивчення мітологом: простежує історіографію розуміння й дослідження мітів загалом та мітологом зокрема, аналізує їх осмислення в літературознавчих, лінгвістичних та лінгвокультурологічних студіях, а також формує власне визначення ключового поняття. Інтеграція різних наукових підходів є цілковито релевантною: вона дозволяє дисертантці розглядати мітологу не тільки як семантичну одиницю, а й як складний культурний конструкт, інтегрований у систему мовної картини світу народу-творця.

Цілісне й переконливе враження справляє й другий розділ «Актуалізація автохтонних мітологем у метамодерній українській прозі», присвячений структурно-семантичній організації мітологом. Він засвідчує високий рівень теоретичної рефлексії п. Дар'ї та її здатність до концептуального осмислення мітологем як складної багатофункційної категорії сучасного художнього дискурсу. Переконливо виглядає теза про стилістичну домінантність мітологем у метамодерному тексті, що дозволяє її осмислення як вагомого чинника організації смислового простору твору. Вдалим є також акцент на поєднанні іронії, щирості та архетипності, що відповідає сучасним уявленням про специфіку метамодерного письма.

Позитивно слід оцінити прагнення Дар'ї Бановської до систематизації матеріалу через багаторівневу класифікацію мітологем та аналіз їх реалізації на різних мовних рівнях. Такий підхід демонструє широту наукового бачення та інтеграцію лінгвістичного, літературознавчого й культурологічного інструментарію. Водночас важливими видаються розмисли про функціонування мітологем як механізмів активації колективної пам'яті, що суттєво поглиблює прикладний потенціал дослідження.

Третій розділ «Трансформація фразеологізмів із компонентами-мітологемами в метамодерних прозових текстах» зосереджений на дослідженні механізмів оновлення фразеологічного фонду української мови у найсучаснішому літературному просторі – метамодерні. Д. Бановська слушно розглядає фразеологізми з компонентами-мітологемами не як статичні релікти минулого, а як живі структури, які піддаються інтенсивній художній трансформації під впливом воєнних реалій та нових естетичних стратегій.

Так, ґрунтовно обсервуючи теоретичну базу, систематизуючи погляди українських лінгвістів (від Л. Скрипник до А. Попович) й зіставляючи їх із західними концепціями «замороженості» (Б. Фрейзер) та комунікативної лінгвістики (М. Омазіч), дисертантка вдало обґрунтовує вибір робочої класифікації фразеологічних одиниць (семантичні та структурно-семантичні трансформації) як найбільш адаптованої до специфіки української мови.

На цій основі п. Дар'я аналізує процес «перекодування» мітологічних образів у прозі С. Жадана, В. Шкляра, Ю. Винничука та ін. й вдало підкреслює, що в умовах метамодерну ці одиниці поєднують іронію з «ноюю ширістю» та посттравматичним досвідом, влучно фіксує перехід мітологом від «фіксованого коду» до «відкритого знаку». Це дозволяє глибше зрозуміти, як архаїчні пласти мови обслуговують актуальні сенси сучасної війни та соціального буття.

У розділі, як і в усій роботі, відчутна увага до термінологічної впорядкованості та прагнення узгодити різні наукові підходи, при цьому дослідницька стратегія вирізняється змістовною насиченістю та переконливістю аналізу. Авторка залучає репрезентативний корпус прикладів із сучасної української прози й простежує механізми семантичного переосмислення фразеологізмів через зміну конотацій, іронізацію, десакралізацію та порушення звичних моделей сполучуваності. Дуже вдалим видається аналіз трансформації фразеологічної одиниці «відійти від гріха подалі» у текстах А. Кокотюхи. Дослідниця майстерно показує, як абстрактне теологічне поняття «гріх» заміщується конкретним соціальним страхом (через лексеми *мовчати*, *розстріляти*, *перележати*). Це блискуче ілюструє стратегію виживання в репресивних системах, що є важливою рисою українського метамодерного дискурсу. На особливу увагу заслуговує аналіз побутової локалізації сакральних понять. Разом із тим, поряд із переконливими прикладами індивідуального аналізу, виникає дискусійне запитання щодо ширшого осмислення: чи всі випадки порушення сполучуваності можна однозначно трактувати як *метамодерну* стратегію, чи частина з них є проявом загальної сучасної розмовної стилізації, властивій популярній літературі (приміром, у текстах А. Кокотюхи).

Загалом методологічний апарат роботи коректно вибудований і відповідає поставленим завданням. Аналіз текстового матеріалу здійснюється послідовно, із дотриманням принципів наукової аргументації. Висновки дисертації логічно вмотивовані, вони вповні підсумовують результати дослідження. Рекомендації мають наукову та практичну цінність і можуть бути використані у подальших дослідженнях.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна дисертації полягає насамперед у системному дослідженні вербалізації автохтонних мітологом в українській метамодерній прозі, що до цього часу не було предметом комплексного аналізу. Такий системний лінгвістичний аналіз мітологом як цілісної лінгвокультурної системи в українській метамодерній прозі дозволив обґрунтувати їх статус як базових одиниць мовно-культурного коду нації.

А саме:

- ✓ Запропоновано власне визначення мітологема – «синкретична ментально-мовна одиниця, що є проєкцією архетипів колективного несвідомого крізь призму національної культури та індивідуально-авторського світосприймання», «стійкий, але варіативний компонент мовної картини світу, що акумулює сакральні смисли й культурну пам'ять» (С. 54-55).

Запропоноване визначення вирізняється концептуальною цілісністю, теоретичною виваженістю та термінологічною точністю, адекватно інтегруючи психоаналітичний, лінгвокультурологічний і літературознавчий підходи, що дозволяє розглядати мітологему як багаторівневу категорію з високим евристичним потенціалом для подальших досліджень;

- ✓ З'ясовано, що в метамодерному художньому дискурсі мітологема трансформуються з маркерів архаїки в динамічні інструменти художнього осмислення сучасної реальності в умовах війни та кризи ідентичності;
- ✓ Встановлено закономірності семантичної еволюції демононімів: у сучасній прозі вони втрачають традиційно негативну конотацію, гуманізуються й набувають психологічної глибини, виконуючи нові етичні та світоглядні функції;
- ✓ Виявлено тенденцію до секуляризації та «інтимізації» теонімів і агіонімів, які в метамодерному тексті втрачають сакральну дистанцію й інтегруються в повсякденний дискурс як прояв «нової щирості»;
- ✓ Доведено, що мітологема простору й часу виконують структуротвірну функцію, формуючи хронотоп твору та маркуючи лімінальні стани персонажів між реальним і потойбічним світами;
- ✓ Уперше систематизовано типи трансформацій фразеологізмів із компонентами-мітологемами (заміна, поширення, еліпсис, контамінація, фразеологічний натяк, розгорнена метафора), що дозволило описати механізми оновлення фразеологічного фонду української мови;
- ✓ З'ясовано, що семантичні трансформації фразеологізмів забезпечують формування двопланових значень і ефект «реальності міту» в художньому тексті, посилюючи його психологічну та естетичну глибину;
- ✓ Встановлено вплив екстралінгвістичних чинників (передусім травматичного досвіду війни) на актуалізацію мітологем, які функціонують як засіб психологічного захисту, категоризації дійсності та культурного спротиву;
- ✓ Виявлено дві провідні стратегії функціонування мітологем у сучасній прозі – ремітологізацію та демітологізацію, взаємодія яких формує специфіку метамодерної естетики;
- ✓ Доведено, що звернення до автохтонних мітологем є важливим чинником конструювання національної ідентичності та подолання колективної травми в сучасному українському суспільстві.

Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення одержаних результатів дисертації є вагомим і полягає у можливості їх використання в освітньому процесі закладів вищої освіти, зокрема під час викладання курсів із лексикології, стилістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, а також ширше – у межах міждисциплінарних програм із теорії та історії української літератури ХХ–ХХІ ст., фольклористики, культурології та антропології. Матеріали

дослідження можуть бути ефективно застосовані при підготовці навчально-методичних видань і в лексикографічній практиці, зокрема для укладання тематичних словників мітологічних назв і фольклоризмів у художньому мовленні. Водночас результати роботи становлять належне підґрунтя для подальших наукових студій у галузі мітопоетики.

Наукові праці, які відображають результати дисертації

Основні положення дисертації відображені у наукових публікаціях авторки (16 одноосібних наукових працях та 1 публікації у співавторстві з науковим керівником), зокрема у 4 статтях у фахових виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України. Публікації відповідають темі дослідження, відображають його основні результати та свідчать про апробацію отриманих висновків у науковому середовищі.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Аналіз дисертаційної роботи не виявив ознак порушення академічної доброчесності. Робота має самостійний характер, належним чином оформлена, із коректним посиланням на використані джерела.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Схвалюючи основні положення дисертації, зупинимось на кількох заувагах- побажаннях, міркування над якими знадобляться, на наш погляд, Дар'ї Бановській у подальшій дослідницько-видавничій діяльності:

1. Попри логічну дослідницьку стратегію роботи, некоректним видається саме формулювання в рукописі дисертації об'єкта дослідження – «автохтонні українські мітологери й мітоніми в українському художньому дискурсі метамодерної доби», що, по суті, орієнтує більшою мірою на наукову проблему, а відтак – підводить до предмета дослідження («засоби вербалізації, структурно-семантична організація, трансформаційні процеси та стилістичне функціонування автохтонних мітологери і фразеологічних одиниць із компонентами-мітологерами в текстах української метамодерної прози» С. 22).
2. Загальні висновки до роботи досить повно узагальнюють теоретичні положення дослідження, однак конкретизація фактологічним матеріалом (приміром, вказівками на художні твори, які репрезентують той чи інший аспект оприявлення мітологери) сприяла би ще більшій їх аргументованості й переконливості.
3. Список використаних джерел, який налічує 394 позиції, видається дещо надмірним з огляду на обсяг основного тексту дисертації (192 сторінки). Така кількість опрацьованої літератури, безперечно, свідчить про широту наукових зацікавлень авторки та ґрунтовність її теоретичної підготовки, однак водночас актуалізує питання більшої селективності у доборі джерельної бази та її безпосередньої релевантності до предмета дослідження. Оптимізація бібліографії шляхом чіткішого відбору

ключових праць могла б посилити концептуальну зосередженість роботи та зробити її теоретичний каркас більш виразним.

Загальна оцінка дисертації

Загалом вважаю, що до захисту подане ґрунтовне, оригінальне, завершене самостійне дослідження актуальної теми, яке виконане на належному науково-методичному рівні. Відтак, висновковую, що дисертація БАНОВСЬКОЇ Дар'ї Костянтинівни на тему: «Вербалізація автохтонних мітологем в українській метамодерній прозі» відповідає спеціальності 035 Філологія, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка, Дар'я Костянтинівна БАНОВСЬКА, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри фольклористики
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Олеся НАУМОВСЬКА

Підпис Олесі НАУМОВСЬКОЇ стверджую

Учений секретар
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА
07.04.

Наталія КАРАУЛЬНА



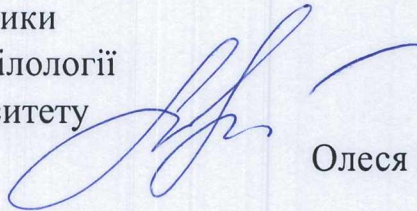
ключових праць могла б посилити концептуальну зосередженість роботи та зробити її теоретичний каркас більш виразним.

Загальна оцінка дисертації

Загалом вважаю, що до захисту подане ґрунтовне, оригінальне, завершене самостійне дослідження актуальної теми, яке виконане на належному науково-методичному рівні. Відтак, висновкую, що дисертація БАНОВСЬКОЇ Дар'ї Костянтинівни на тему: «Вербалізація автохтонних мітологем в українській метамодерній прозі» відповідає спеціальності 035 Філологія, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка, Дар'я Костянтинівна БАНОВСЬКА, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри фольклористики
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка



Олеся НАУМОВСЬКА

Підпис Олесі НАУМОВСЬКОЇ стверджую

Учений секретар
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Наталія КАРАУЛЬНА

